

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Magistratura pilləsi üçün

İxtisas: Azərbaycan dili
Fənn: İF - B2194 “Azərbaycan dilinin linqvistik poetikası”
fənninin

PROQRAMI

Bakı Dövlət Universitetinin Rektorunun
15.03.2018-ci il tarixli R-27 sayılı
əmri ilə nəşr hüququ verilmişdir.

BAKİ – 2018

Tərtib edən: *Őahbazova Zemfira  sg r qızı* –
Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının
professoru, filologiya elmləri doktoru

Rəy verənlər: *Kazımov İsmayıl Babas ođlu* - AMEA
İ.Nəsimi adına Dilçilik İstitutunun
professoru, filologiya üzrə elmlər doktoru.

Əlizadə Mehriban Sam d qızı – BDU-nun
Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının baŐ
müəllimi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

İxtisas: Azərbaycan dili
Fənn: İF - B2194 “Azərbaycan dilinin linqvistik poetikası”

İzahat vərəqi

İF – B2194 – “Azərbaycan dilinin linqvistik poetikası” Azərbaycan dili ixtisası alan II kurs magistrələrə 60 saat (30 saat mühazirə; 30 saat məşğələ) həcmində tədris edilir. Fənnin həcmi mütəxəssis hazırlığı üzrə Dövlət standartlarının tələblərinə uyğundur. Mühazirə və məşğələlərin əsas forması ilə yanaşı magistrlərin auditoriyadan kənar vaxtda yerinə yetirdikləri müntəzəm icbari sərbəst iş də böyük əhəmiyyətə malikdir.

Fənnin mənimsənilməsinin məqsəd və vəzifələri

Linqvistik poetika dilçiliyin yeni sahələrindən biridir. Dilçiliyin bu hissəsi maraqlı və özünəməxsus obyekt, predmeti olan bir sahədir. Linqvistik poetikanın araşdırmağa cəlb etdiyi sahə bədii mətnidir. Bədii mətnin janrı, növü və forması linqvistik təhlilə təsir edir. Bədii mətnin təhlili ilə bir çox elm sahələri məşğul olur. Linqvopoetikanın əsas məqsədi mətnin dilə aid xüsusiyyətlərini emotiv cəhətdən öyrənməkdir.

Kursun vəzifələri.

- qazanılmış bilik sahəsində mətnin və onu təşkil edən ayrı -ayrı komponentlərin informativ mənası ilə emotiv mənasını fərqləndirmək, izah etmək;
- mətində sözün oynadığı fonetik, leksik, qrammatik obrazlılığı izah etmək;
- obrazlılığın müxtəlif səviyyələrini fərqləndirmək üçün elmi-nəzəri bacarığa malik olmaq;
- təhsil sistemində işləmək və elmi araşdırma aparmaq üçün magistrləri peşə hazırlıqları ilə silahlandırmaq.

- magistrlərin mövcud ədəbiyyatla işləmək bacarığını formalaşdırmaq;
- mətnə aid dil xüsusiyyətlərini birbaşa öyrənmək;

Fənnin tədris prosesində yeri

İF – B2194 – “Azərbaycan dilinin linqvistik poetikası” adlı fənn ədəbiyyatşünaslıq, üslubiyyat, ritorika fənləri ilə yaxın, lakin predmeti və obyektinə görə fərqlənən yeni dilçilik bölməsidir. Magistrlərin diqqəti obrazlılığın müxtəlif səviyyələrdə (fonetik, leksik, morfoloji, sintaktik) öyrənilməsinə, bilik və bacarıqlarının sistemləşdirilməsinə yönəldilir.

Fənnin mənimsənilməsi nəticəsində magistr bilməlidir.

- linqvistik poetikanın özünəməxsusluğunu və digər elm sahələrindən fərqi;
- linqvistik poetikanın baza anlayışlarını və terminologiyasını;
- bədii mətndəki sözlərin informativ və emotiv mənalarını izah etməyi;
- bədii mətnin obrazlılığının fonetik, leksik, qrammatik səviyyələrinin izahını;
- obrazlılığın ifadə və təsvir vasitələrini ayırmağı və seçməsi.

Bacarmalıdır:

- bütün təhlil növlərini həyata keçirməyi;
- obrazlılığın fonetik təhlilini aparmağı;
- mətndəki leksik obrazlılığın təhlilini aparmağı;
- bədi mətnin qrammatik emotivliyinin xüsusiyyətlərini hər tərəfli izah etməyi;
- nəsr, nəzm, drammatik janr və növlərin hər birinin dilinə məxsus xüsusiyyətləri nümayiş etdirməyi.

Yiyələnməlidir:

- fənnin anlayış və kateqorial aparatına, tədris-metodiki və elmi ədəbiyyatla işləmək vərdişlərinə;
- müxtəlif növlü mətnlərlə işləməyi;
- müxtəlif tipli informasiyanın müstəqil şəkildə axtarışı.

işlənib hazırlanması və istifadə vərdişlərinə.

Obrazlılığın linqvistik təhlilinə və müxtəlif situasiyalar, onları həyata keçirmək bacarığına.

№	Mövzular	cəmi	O cümlədən	
			mühazirə	seminar
1.	Linqvistik poetikanın obyektı və predmeti.	2	2	2
2.	Linqvistikanın tarixi.	2	2	2
3.	Bədii dilin linqvistik təhlili.	2	2	2
4.	Poetik fonetika.	4	4	4
5.	Poetik leksika.	4	4	4
6.	Poetik morfologiya.	4	4	4
7.	Poetik sintaksis.	4	4	4
8.	Heca vəznı və onun yaratdığı linqvistik xüsusiyyətlər.	2	2	2
9.	Əruz vəzninin yaratdığı linqvistik xüsusiyyət.	2	2	2
10.	Sərbəst şeirin yaratdığı poetik xüsusiyyətlər.	2	2	2
11.	Nəsr və dramaturji əsərlərin dilinin poetikası.	2	2	2
Cəmi:		60	30	30

Mövzular və onların məzmunu

“Linqvistik poetika” fənninin obyektı və predmeti. Linqvistik poetika dilçiliyin nisbətən yeni sahəsi kimi. Linqvistik poetika fənninin obyektı və predmeti. “Azərbaycan dilinin linqvistik poetikası” adlı fənnin ədəbiyyatşünaslıq, üslubiyat, ritorika və ədəbi dil fənləri ilə yaxın və fərqli cəhətləri. Bədii mətnin ədəbiyyatşünaslıq poetikası baxımından təhlilinin dəqiqləşdirilməsi, dilçilik metodlarının tətbiqi, təhlili və linqvistik şərh. [4], [5]

1. Linqvistikənin tədqiq tarixi. Bu elm sahəsinin müstəqil inkişafına qədərki və sonrakı tarixi. Qədim Şərq, Yunan, Hindistan dilçilik məktəbləri, onların linqvopoetikanın öyrənilməsindəki rolu. XVIII-XX, XX əsrdə linqvopoetika elminin inkişafı və öyrənilməsi. Formal qrammatiklər və Praga dilçilik məktəblərinin bu sahədəki fəaliyyəti: Türkologiyada və Azərbaycan dilçiliyində linqvopoetikanın öyrənilmə tarixi. [4], [5], [10]

2. Bədii dilin linqvistik təhlili. Bədii mətnin linqvistik təhlilinin prinsipləri. 1. Tarixlik. 2. Ardıcılıq. 3. Dəqiqlik. 4. Əsərin ideya və məzmunu ilə dilinin vahidə götürülmə, mətnin janr xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, dilfaktının ümumixalq və ya yazıçıya aid olduğunu müəyyənləşdirmək. Linqvopoetikanın metodları: müqayisə, ümumiləşdirmə, müşahidə, eksperiment, variantların müqayisəsi, lüğətlər üzərində təhlil. [5], [7], [9]

3. Poetik fonetika. Bədii mətnin fonetik səviyyədə təhlili. Seslər, onların bədii mətndəki rolu. Ritm, intonasiya, melodika, tembr, fasilə kimi fonetik vasitələrin poetik mətnin təşkilindəki rolu. Söz əvvəlində samit səslərin təkrarı allitirasiya və onun növləri. Assonans hadisəsi, saitlərin işlənmə intensivliyi, vurğu növləri: söz, məntiqi və emosional vurğu. Səs təkrarları və qafiyənin poetik mətndəki obrazlılığı ifadə etməsi. [1], [4], [6]

4. Poetik leksika. Ədəbi və bədii dil. Bədii dildə sözün həqiqi və məcazi mənaları, yaratdığı obrazlılıq. Mətdə çoxmənalı, sinonim omonim antonimlərin emotivliyi ifadə etməsi. Təzad və neologizmin növləri onların linqvopoetik xüsusiyyətləri. Tabu, evfemizm, kokafemizm, frazeoloji vahidlərin

poetik mətndə emosionallıq ifadə etməsi. [3], [7], [10]

5. Poetik morfologiya. Morfoloji vahidlərin mütləq mənası və poetikliyi. Nitq hisələri, onların mətndə yaratdığı obrazlılıq. İsimlərin məna növlərinin, mənsubiyyət, kəmiyyət kateqoriyalarının mətndəki emmotivliyi. Sifət, say, əvəzlik, zərf və onların mətndəki obrazlılığı ifadə etməsi. Feil və onun qrammatik kateqoriyalarının yaratdığı poetiklik. [3], [7], [9]

6. Poetik sintaksis. Sintaktik yarusda poetikliyin ifadəsi. Məqsəd və intonasiya görə sadə cümlənin mətndəki obrazlılığa xidməti. Sintaktik fiqurların yaranmasında ritm və intonasiyanın rolu. Təkrarlar, paralel konstuksiyanın poetik mətndəki xüsusiyyətləri. Anofora, epifora, anadiplosis, əks təkrarlar, antiteza və sair sintaktik fiqurlar. Xitablar, ellipsis və bu kimi sintaktik fiqurların dili. [2], [3], [5], [7]

7. Heca vəznü və onun linqvistik xüsusiyyətləri. Müxtəlif vəznlərdə yazılan şeirlərin dilindəki poetiklik. Heca vəzninin, milli spesifikası, iltisacı illərdə işlənmə arealı. Janr, növlərə görə heca vəznin xüsusiyyətləri. Ölçü, bölgü, bölgünün simmetriyası, ipostosa hadisəsi, heca vəznində yazılan şeirlərdə fonetik hadisə və qanunların obrazlılığa xidməti. [1], [3], [6], [10]

8. Əruz vəznü və linqvistik xüsusiyyətləri. Əruz vəznü, bəhrləri və Azərbaycan klassik poeziyasında işlənməsi. Həcəz bəhri. Səslərin ardıcıl sıralanması və intonasiyanın yaratdığı poetiklik. Rəməl, Rəcəz, Mütəqarib və s. bəhrdə işlənmən Azərbaycan şeirinin dilində poetikliyin təzahürü, tərsi onun növləri, poliptot, imalə, ziha kimi poetik vasitələrin mətndə təzahürü. [4], [6], [9]

9. Sərbəst şeir və onun linqvistik xüsusiyyətlər. Sərbəst şeirin heca, əruz ölçülü şeirlə yaratdığı oppozisiya. Sillabik şeirin özünə məxsusluğu. Sillabik vəznin inkişaf mərhələləri. Milli poetik zəminində poetik intonasiyanın xüsusi əlamətləri. Sərbəst şeirdə ritm-taktilər və intonasiyanın vəhdəti, nitqin prasodik üzvlənməsi, modifikasiyası, təqtilərin poetik-mətndə yaratdığı obrazlılıq. [1], [3], [6], [10]

Sərbəst (fərdi işlərin) mövzular

1. Linqvistik poetikanın obyektı, predmeti, tarixi.
2. Bədii dilin linqvistik təhlili.
3. Poetik fonetika.
4. Poetik leksika.
5. Poetik morfologiya.
6. Poetik sintaksis.
7. Heca və onun yaratdığı linqvistik xüsusiyyətlər.
8. Əruz vəzninin yaratdığı linqvistik xüsusiyyətlər.
9. Nəsr dilinin poetik sintaksisi
10. Drammaturji dilin poetik sintaksisi.

Tədris texnologiyaları, təlimin interaktiv formaları.

Bu kursda fəaliyyətinin aşağıdakı formalarından istifadə edilir: mühazirə, məşğələ, magistrlərin sərbəst işləri və kollokviumlar. Bundan başqa aşağıdakı interaktiv formaların və tədris texnologiyalarının tətbiqi məqsədə uyğundur: portfolio – kursun problematikasi üzrə materialların toplanması və qiymətləndirilməsi üçün, informasiya texnologiyaları – müxtəlif məsələlərin həlli üçün.

Təvsiyə edilən ədəbiyyat

Əsas:

1. Axundov A. Şeir sənəti və dil. Bakı, Yazıçı, 1980, 159 s.
2. Vəliyev K.N. Azərbaycan dilinin poetik sintaksisi. B., Gənclik, 1981, 360 s.
3. Vəliyev K. Linqvistik poetikaya giriş. Balı: Yazıçı, 1989, 496 s.
4. Vəliyev M. Azərbaycan dilinin poetik fonetikasi. Bakı: OKA ofset, 2008, 128 s.
5. Лотман Ю. Анализ поэтического текста. Л: Просвещение, 1972, 270с.

Əlavə:

6. Adilov M. Füzulinin üslubi və poetik dili. Bakı, "Maarif" nəşriyyatı, 1996, 544 s.
7. Hacıyev T. Yazıçı dili və ideya bədii təhlil. Bakı: Maarif, 1979, 130 s.
8. İbrahimov S. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının tarixi, metodologiyası və problemləri. Bakı: BDU nəşr, 2012, 179 s.
9. Qurbanov A. Bədii mətnin linqvistik təhlili. Bakı: Maarif, 1986, 480 s.
10. Vəliyev K. Dastan poetikasi. Bakı: Yazıçı, 1984, 221 s.

Çapa imzalanmışdır 26.04.2018. Kağız formatı 60x84 1/16.

Sifariş 95. Həcmi 0,5 ç.v. Sayı 200.

«Bakı Universiteti Nəşriyyatı», Bakı, AZ 1148, Z.Xəlilov, 23.